
POROČILA O DOGODKIH IN KNJIGAH REPORTS AND BOOK REVIEWS

(Ne)znani jezikoslovec in folklorist prof. Ivan Koštiál (1877–1949)

Spominski posvet ob 60. obletnici smrti

(Novo mesto, Knjižnica Mirana Jarca, 18. decembra 2009)

Devetnajstega februarja 2009 je preteklo 60 let, odkar je v Novem mestu umrl profesor dr. Ivan Koštiál. Tja ga je »popotnika iz tuje dežele usoda dvakrat pripeljala ... in ga semkaj priklenila s službo in družinskimi vezmi za zadnja tri desetletja njegovega življenja in mu tu tudi dala poslednje domovanje« (Tomšič 1957: 4).

Na posvetu, ki so ga podprli Založba Goga, Knjižnica Mirana Jarca, Mestna občina Novo mesto in Ministrstvo za kulturo, smo se 18. decembra 2009 v novomeški knjižnici Mirana Jarca spominjali Koštiálovega življenja in dela njegov vnuk Evgen Koštiál, romanistka dr. Agata Šega in podpisana kot pobudnica posveta. Posvet smo izpeljali – čeprav v močno okrnjeni zasedbi (etnologinja mag. Rožana Koštiál, zgodovinar Salvator Žitko in jezikoslovka dr. Tjaša Jakop so namreč v zadnjem hipu zaradi bolezni odpovedali udeležbo), da bi opozorili na Koštiálovo pozabljeno ali prezrto znanstveno delo.

Do zamisli za znanstveni simpozij je prišlo lansko poletje, ko sem iz radovednosti brskala po svoji mapi z oznako *Koštiál* in ugotovila, da je februarja minilo 60 let od njegove smrti. Obletnica je primerna priložnost za znanstveno srečanje, na katerem bi strokovnjaki osvetlili Koštiálovo znanstveno in strokovno dediščino v okviru družbenih in strokovnih razmer, v katerih je bil dejaven. Zamisel je še posebej podprlo dejstvo, da je Koštiál zapustil vrsto še nepregledanih in neocenjenih del, ki se dotikajo več področij: besedišča, slovaropisja, etimologije, dialektologije, imenoslovja, terminologije, primerjalnega jezikoslovja, folkloristike, frazeologije, stilistike in zgodovine knjižnega jezika. Vendar se je že na začetku priprav zataknilo: vabilo so sprejeli le štirje (jezikoslovka dr. Agata Šega, dr. Tjaša Jakop, mag. Rožana Koštiál in Evgen Koštiál)! Je morda pomen Koštiálovega raziskovalnega dela precenjen ali pa teme, s katerimi se je ukvarjal, niso več aktualne? Na vprašanja lahko odgovorijo šele raziskave Koštiálove objavljenosti in neobjavljene zapuščine.

Med pripravi se je tudi pokazalo, da Koštiála številni jezikoslovci in folkloristi ne poznajo, kar je mogoče intuitivno povezati z dejstvom, da je njegovo delo obležalo razpršeno. Vendar je o usodi Koštiálovega dela enako sodil že France Tomšič. Ob postavitvi spominske plošče Ivanu Koštiálu leta 1957 je v članku v *Dolenjskem listu* zapisal, da je »podoba Koštiálovega dela precej neenakomerna«, kar je pripisal Koštiálovi življenjski poti, ki ga je po končanem študiju popeljala »naravnost v srednješolsko službo«, kjer je »prenašal, če gledamo to s stališča mladega znanstvenika, ki je prišel z univerze poln znanja in volje za znanstveno delo, tegobno tlako gimnazijskega poučevanja in se otepal z nešteto težavami podeželskega življenja.« Da Koštiála tako rekoč ne poznajo jezikoslovci, je morda nasledek dejstva, ki ga je poudarila Agata

---

Prof. Ivan Koštial, Novo mesto 1899.

Šega, namreč, da je v dodiplomskem študiju pomen dela naših predhodnikov zanemaren. Njihov pomen praviloma odkrivamo mnogokrat naključno, šele pri lastnem delu, in smo pri tem presenečeni, ko presodimo aktualnost njihovih raziskovalnih tem, dosežkov in pristopov.

Tudi o Koštialovem osebnem življenju je malo znanega, celo med njegovimi potomci so se ohranili le drobci; po pripovedovanju vnuka Evgena Koštiala najverjetneje zato, ker je živel odmaknjeno življenje znanstvenika. To potrjujejo tudi spomini Huberta Močnika, Koštialovega dijaka na učiteljskišči v Gorici:

V zasebnem življenju ni bil mož prav nič praktičen. Svojih pet otrok je pogostoma vodil na sprehod proti Kronbergu in Solkanu, a se z njimi ni preveč ukvarjal. Nosil je vedno s seboj kako knjigo, danes tega, jutri drugega jezika, podčrtaval v knjigah napake, vstavljal domače besede, črtal tujke, delal zraven opazke, iz katerega jezika so se vrinile. (Močnik 1971: 78)

In tu smo pri paradoksu: na eni strani se ga družinski člani ne spominjajo prav dobro, ker se je posvečal znanosti, na drugi strani pa ga znanstveniki ne poznajo, ker Koštial spričo težkega osebnega življenja svojega znanstvenega dela ni povezal.

Na podlagi poznavanja njegovega dela (Šlebingerjev, 1925–1932, in Matičetov, 1950–51, biografsko-bibliografski zapis) je mogoče njegovo znanstveno delovanje razdeliti na tri obdobja. Članki in razprave, ki jih je objavil do 1. svetovne vojne (v *Izvestju II. državne gimnazije* v Ljubljani, Jagičevem *Archivu*, *Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko*, *Vedi*, *Domu in svetu*, *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*), so pretežno znanstvenega značaja. Na tej ravni so tudi članki, ki jih je objavil v prvem desetletju povojne novomeške dobe (20. leta 20. stoletja), in sicer v *Časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino*, *Južnoslovanskem filologu*, *Zeitschrift für slavische Philologie*, *Geografskem vestniku*.¹ V 30. letih 20. stoletja pa je pisal predvsem poljudnoznanstvene članke, zlasti o pravopisuju.

¹ V mapi s Koštialovo zapuščino, ki jo hrani rokopisni oddelek NUK v Ljubljani, sem med kupom časopisnih izrezkov našla dopisnico, ki potrjuje sodelovanje prof. Ivana Koštiala z revijo *Geografski vestnik*. To ne preseneča, saj sta Koštiala prvenstveno zanimala etimologija in izvor krajevnih in rodbniskih imen. Urednik (domnevno, kajti podpisa na dopisnici, ki je na enem koncu odtrgana, ni bilo mogoče v celoti razbrati) ga naproša: »Gospod profesor, Na pobudo g. dr. J. Šlebingerja Vas prosim, če bi mogli za Geografski Vestnik napisati apologijo in etimologijo našega Krasa (ef. Carusad, Karst, Kras, Krš, Carrse, calx). Če bi nam mogli te poslati že ta teden, bi nam še posebno ustregli, ker tisk številke gre že h kraju. Zdravo! Vaš udani dr. Jože ... (?)«

Iz omenjenega Tomšičevega sestavka razberemo, da je bil Koštiál zagrenjen in neizpolnjen, ker

mu je usoda podelila darove in voljo, da bi postal občan velikega znanstvenega sveta, pa so ga tedanje ozke razmere, težave družinskega življenja in lastnega značaja vklebile v spono malega življenja malega podeželskega mesta, ki se ga, kakor bi sodil, vsa leta, ki jih je preživel tukaj pod Gorjanci, z neko svojevrstno skepso in nezaupljivostjo nikdar ni mogel popolnoma privaditi in mu je ostal nekako tuj. (Tomšič 1957: 4)

Toda Koštiála težavne življenjske okoliščine, kot so skrb za številno družino (sam je skrbel za pet otrok),² zgodnja smrt žene, nizki osebni dohodki, materialna škoda, ki mu jo je povzročila I. svetovna vojna, niso odvrnile od znanstvenega dela. Sledil je poti svojih ustvarjalnih predhodnikov, ki so poučevali na novomeški gimnaziji (Stanislav Škrabec, Ladislav Hrovat, Rajko Perušek, Luka Pintar).

Nekaj o Koštiálu kot človeku je na posvetu povedal njegov vnuk Evgen Koštiál. O dedku, ki so ga vnuki klicali Dadi, je nekaj skopih podatkov dobil od drugih sorodnikov. Kolikor pozna svojega starega očeta, je izvedel iz pripovedovanja sorodnikov, prebiranja njegovih del in različnih dokumnetov, zapisov ipd., ki so se kot Koštiálova zapaščina ohranili raztreseni pri več sorodnikih.

Iz pisma Nataliji Kermauner (6. januar 1909, rokopisni oddelek NUK v Ljubljani) in iz objavljenih spominov Huberta Močnika, Srečka Vilharja in Josipa Ribičiča so bili na posvetu prebrani zapisi, ki osvetljujejo njegov značaj, svetovni nazor in delo. Na podlagi teh zapisov je mogoče sklepati, da je bil Koštiál svobodomiseln, pravičen, pošten, usmiljen, iskren, odločen, liberalen in domoljub, v vsakdanjem življenju pa nepraktičen in popolnoma predan študiju jezikov in jezikoslovja, celo v škodo skrbi za lastne otroke. Prav zaradi liberalnega nazora je bil kakor mnogi drugi kazensko premeščen na učiteljišče v Koper, kjer je poučeval med letoma 1902 in 1909.³ Koštiál je premestitev težko sprejel in prenašal, kar podkrepi njegov zapis v pismu Nataliji Kermauner: »Kompetirati ne morem nikamor, ker imajo moj predmet sami mladi profesorji. Menjati pa ne mora noben z mano, seveda, ker vsi vedo, da je Koper hujši kot Turško, Sibirsko ali Afrika. A dolgo ne bo trajalo, pa pridemo v Gorico. Tam bo v vsakem oziru boljše. Morda pridemo že prihodnje leto kje v Evropo.« Hkrati ji je pisal tudi o razmerah na delovnem mestu:

² Viri navajajo različno število otrok. Vnuk Evgen Koštiál pravi, da je imel sedem otrok, v Koštiálovem življenjepisu, sestavljenem po nareku hčerke Nelly, piše, da jih je imel šest. Ob smrti pa so za njim žalovali otroci »Saša, por. Tavželj, Alma, por. Primožič, Nelly, Viktor, Elza, por. Picek; vnuki Marko, Elza, Vlada, Almica, Evgen, Saša, Jurček in Marček; sestra Nelly in ostalo sorodstvo« (nav. iz časopisa izrezane osmrtnice, ki jo hrani Evgen Koštiál). Na posvetu je Evgen Koštiál povedal, da še živeči potomci malo vedo o njegovem starem očetu in sorodstvu. To vrzel namerava z raziskavo zapolniti.

³ Koštiálova poklicna pot: od septembra 1899 do februarja 1900 je služboval na gimnaziji v Novem mestu, do septembra 1902 na II. državni gimnaziji v Ljubljani, do septembra 1909 na moškem učiteljišču v Kopru, do septembra 1919 na slovenskem moškem učiteljišču v Gorici, v letih 1915–1918 je bil v vojaški službi, od oktobra 1919 do 1939 v gimnaziji Novo mesto. Kakor je povedal vnuk, je bil med 2. svetovno vojno član Osvobodilne fronte in Rdečega križa Slovenije. Na posvetu naj bi Salvator Žitko spregovoril o Koštiálovem službovanju na koprskem učiteljišču, in sicer v kontekstu takratnih družbenih in političnih razmer.

Letos imam mirnejše življenje, 1) ker je tisti prokleti prof. Bežek, turški paša, v blaznici v Vidmu, v blaženi Italiji, ki jih je zmerom tako nesramno protažiral proti Slovencem in 2) ker imam sedaj ure samo pri Slovencih. Ker sem odločno izjavil, da ne stopim več koraka v Laške razrede.

Zelo je bil naklonjen dijakom, dobro je razumel njihove socialne stiske, revščino. To nakazuje notica, ki jo je objavil v časopisu *Soča* 1. oktobra 1910. Prispevek je še posebej zanimiv za Novomeščane, saj v njem spregovori o kirurgu novomeške bolnišnice, dr. Petru Defranceschiju, in sicer ob njegovi premestitvi iz Novega mesta v Gorico. Zanimivo je, kaj se je zdelo vredno Koštiálu o njem zapisati oziroma posebej poudariti:

V ilustracijo njegovega nesebičnega človekoljublja naj omenim izmed brezštevilnih dokazov samo enega. Dr. Defr. je zdravil pozimi 1899/1900 ubogega gimnazijskega suplenta z mesečno remuneracijo par desetakov. Ko je prišel suplent – ozdravljen – s honorarjem zadnjikrat k doktorju D. ni vzel blagi gospod za 23 ordinacij niti vinarja!

Na posvetu je tekla beseda tudi o njegovem znanju jezikov, veljal je namreč za poliglota, vendar se ne ve, koliko jezikov je v resnici znal aktivno in koliko pasivno. Različni dokumenti navajajo različno število jezikov, ki jih je govoril. Deloma je to uganko razkril uradni dokument iz 40. let 20. stoletja, ki ga je spisal sam (na posvetu ga je predstavil vnuk Evgen Koštiál) in govori o socialnem položaju profesorja Koštiála. Koštiál je mdr. navedel, da je po poklicu filolog, naštel pa je tudi jezike, ki jih je popolnoma obvladal, in sicer češki, nemški, srbohrvaški, italijanski, francoski, madžarski, angleški, staroslovenski, bolgarski, latinski, starogrški in novogrški, med jeziki, ki jih je obvladal le delno, pa je navedel ruski, romunski, furlanski, albanski, španski, poljski in flamski ter sanskrt.⁴ Čeprav bo treba še preučiti, koliko jezikov je v resnici znal, je že zdaj nesporno, da je obvladal tiste tuje jezike, v katerih je pisal in vanje ali iz njih prevajal, ti pa so nemščina, italjanščina, madžarščina, francoščina in latinščina.⁵

Ukvarjal se je tudi s slovaropisjem: spisal je nemško-slovenski slovar, ni pa imel sredstev, da bi ga sam založil. Zato ga je leta 1909 »odstopil Paternolliju za borih 50 izvodov in še njegovega imena ne nosi, to je takoimenovani Schimpffov slovar« (Močnik 1971: 78).

⁴ Po pripovedovanju Nelly Koštiál je njen oče »pasivno znal vse evropske jezike, govoril je od 20 do 30 jezikov«, in je »prevajal iz madžarščine in francoščine«. V *Velikem slovenskem biografskem leksikonu I. A-L* (2008) piše, da se je Koštiál »kot poznavalec večine evr. jezikov usmeril v baltskega, furlanskega, v it. in nem. narečja, kočevarsko nem., romščino, etiopščino, jezik glagoljaške književnosti«. Njegov dijak Hubert Močnik je v spominskih zapisal, da je »obvladal 17 jezikov: slovanske, germanske, romanske, turški, arabski, hebrejski in sanskrt.« Iz bibliografije, ki jo je sestavil Milko Matičetov, izvemo še, da je »v 7. knjigi »Anthropoph.« (kakor tudi v naslednjih knjigah) nekaj Koštiálovih prevodov v nemščino iz rokopisov raznih avtorjev – zlasti slovanskih«. Prevajal je tudi iz kalabrijsčine v nemščino (nav. po Corso 1950–51). V rokopisnem oddelku NUK je obsežna mapa, v kateri so shranjeni Koštiálovi zapisi romskega jezika. Matičetov je v zvezi s Koštiálovim poznavanjem romskega jezika v telefonskem pogovoru povedal tole: »Koštiál je obscenno slovstveno folklorno gradivo zbiral tudi med Cigani; naučil se je namreč njihovega jezika. Zaradi poznavanja ciganščine je s Cigani imel težave; ti so se bali, da bi izdal njihove mešetarske skrivnosti.«

⁵ Za Wiesthalerjev *Latinsko-slovenski. slovar* je pripravil črko F; o tej je dr. Agata Šega na posvetu povedala, da je v latinščini po številu besed med najboljšejnimi črkami.

Koštiál je bil plodovit raziskovalec,⁶ kar navsezadnje potrjuje bogata bibliografija, vendar je upravičeno domnevati, da sta bila Matičetov in Šlebinger pozorna predvsem na dela, objavljena v znanstvenih revijah, njegovi poljudno-strokovni članki iz dnevnega časopisja pa še niso popisani. To razkriva bibliografija, ki jo je za leta 1904–1909 spisal Koštiál, spisek priložil pismu Nataliji Kermauner in ga pospremil z besedami:

Priložil sem zaznamek vsega, kar sem spisal v Kopru od leta 1904 do danes, da vidiš, da še kaj delam. Torej bilanca 1904 - 09: 2 knjigi, 4 knjižice, 9 člankov v znanstvenih časopisih, 20 člankov v političnih časnikih. 7 let pa že nabiram gradivo za veliko knjigo o slovenskih priimkih.⁷

Kot dober poznavalec nemščine in italjanščine in nekaterih njunih narečij je raziskoval slovensko besedišče v italjanskem in nemškem jeziku. Pri tem je sodeloval s Karlom Štrekljem, ki je bil takrat na graški univerzi. Delo *Slavische im friaulische Sprachschätze* je Štrekelj na Koštiálovo prošnjo spopolnil in objavil pod svojim imenom. Koštiál je Štreklja in Murka zelo cenil, bil je ponosen, da sta ga kot znanstvenika z obrobja akademske družbe upoštevala in z njim sodelovala, kar je prav tako razvidno iz pisma Nataliji Kermauner: »Mojim *Slovan-skim življenjem v nemškem jeziku* (priobčeno 1900/1901) sta skazala Štrekelj in Murko čast, da sta nekaj citirala iz te knjižice; pri tem moram biti Murku hvaležen, da mi je dokazal pomoto glede besede *Keische*«. ⁸

Primerjalno jezikoslovje in etimologija sta bili področji, ki sta Koštiála najbolj pritegovali: »Najboljša njegova jezikoslovna dela so po večini drobne etimologije, raztresene po različnih revijah, slovenskih, srbohrvaških in nemških med leti 1918-1930« (Tomšič 1957: 4). ⁹

⁶ V omenjenem dokumentu je Koštiál med področji svojega zanimanja in delovanja navedel primerjalno jezikoslovje, prevajanje in folkloro.

⁷ Našteje članke, objavljene v političnih časnikih: *Justica v šolstvu. Narod*, 28. 3. 1905; Laške nesramnosoti. *Narod*, 10. 5. 1905; Cvet italijanske kulture. *Edinost*, 12. 5. 1905; Windische Hunde! *Soča*, 31. 10. 1905; Iz Kopra v Gorico. *Soča*, 31. 5. 1905; Zaslomovalec slovenskih dijakov, prof. Schaffenhauer. *Narod*, ok. 1. 11. 1905; Najmanjši premogokop. *Narod*, 11. 10. 1907; Slovenec Ivan Žbogar Francozom zgled značajskosti in nesebičnosti. *Narod*, 9. 11. 1907; Ivan Žbogar. *Soča*, 3. 12. 1907; Resnica o Janezu Nepomuškem. *Narod*, 7. 12. 1907; Priimki slovanskih Rusov. *Narod*, 29. 1. 1908; K notici o Cerju. *Narod*, 1. 2. 1908; Profesor Valentin Kermauner (življenje in ocena delovanja). *Narod*, 17. 6. 1908; Slovenski učiteljski častniki na Primorskem. *Narod*, 25. 8. 1908; Pristna nemška imena. *Narod*, 19. 9. 1908; Iz Kopra. (Lahi s slovenskimi priimki). *Edinost*, 24. 9. 1908; Glas iz občinstva. *Edinost*, 13. 11. 1908; Nomen est omen. *Narod*, 18. 2. 1908; Notica o mašah, ki se niso smele več brati, ker so podarjena oljkova drevesa zmrznila. *Narod*, 18. 11. 1908; Najhujša grožnja. *Narod*, 18. 11. 1908

⁸ Koštiál je na graški univerzi študiral pri Gregorju Kreku, sodeloval pa je tudi s Karlom Štrekljem in Matijo Murkom. Sicer pa si je v zvezi z jezikovnimi »rečmi« dopisoval z Otonom Zupančičem, Ivanom Šašljem, Jankom Šlebingerjem, urednikom revije *Anthropophyteia* Friedrichom S. Kraussom, Ivanom Grafenauerjem in drugimi jezikoslovci ali zbiralci »narodnega blaga«, tudi tujimi (vse Rokopisni oddelek NUK).

⁹ Na posvetu sem predstavila dve takšni »drobni« etimologiji, ki sem ju našla med neurejenim gradivom v mapi (NUK); nobene ni na seznamu objavljenih bibliografij. Prvo takšno etimološko notico, povezano z razlago krajevne imena, z naslovom »Črnc« - Rottenmann, je objavil v *Soči* 29. 9. 1910, druga z naslovom Ist der name Schoedel slawisch? pa v *Tagespost* 23. 5. 1911. Poleg omenjenih dveh objavljenih etimologij je bil v isti mapi njegov rokopis razlage beseda *štera*, zraven pa še dopis Jožeta Paučiča, naslovljen na Radio Ljubljana, »Jezikovni pogovori«, 11. april 1959, v katerem neimenovanemu profesorju pošilja v »presojo, popravo in ev. razglasitev nekaj 'cvetk' iz pekovske

Agata Šega je o Koštiálu govorila predvsem s stališča stičnega jezikoslovja oz. razvoja srednjeevropskega kontaktnega jezikoslovja, pri čemer je osvetlila vire, ki pričajo o Koštiálovih stikih z Hugom Schuchardtom in Štrekljem. Kakor je pojasnila, je na njegovo ime postala pozorna med pisanjem magistrske naloge in doktorske disertacije o starejših latinizmih in romanizmih v slovenščini, saj se je Koštiál v glavnem ukvarjal z vplivom slovenščine na druge jezike. Z obsežnim znanjem je v različnih krajših prispevkih obravnaval tudi romanske in germanske izposojenke v drugih jezikih. Razvidno je tudi, da je izjemno dobro poznal šege, navade in mentaliteto tujih narodov oziroma etničnih skupnosti, kar tudi razloži Koštiálove izjemno prenicljive etimologije. Šega je na osnovi njegovega dela sklepala, da je bil izjemno nadarjen in dojemljiv za učenje jezikov, pri čemer je imel »srečo, da se je učil pri 'velikih', pri Štreklju, Schuchardtu in Miklošiču.«

Tako kakor Šega sem se s Koštiálovim delom s področja folkloristike seznanila med podiplomskim študijem, ko sem za *Slovenski etnološki leksikon* pisala gesla o spolnem življenju. Kmalu je bilo jasno, da se slovenski etnologi in folkloristi niso posvečali temam iz spolnega življenja.¹⁰ Gesla sem tako napisala na podlagi drobcev, med katerimi so se znašli tudi Koštiálovi zapisi, predvsem prispevki v avstrijski reviji *Anthropophyteia* (Rožman 2000). Z njihovo predstavitvijo smo posvet tudi sklenili. Ker je revija že prava knjižnična redkost, ki je mnogi ne poznajo, hkrati pa je oktobra 2009 minilo 150 let od rojstva njenega urednika, sem na posvetu predstavila koncept revije, za zanimivost pa dejstvo, da se je moral njen urednik Friedrich Salomon Krauss zaradi njene vsebine aprila 1910 v Berlinu zagovarjati na sodišču. Spornih naj bi bilo kar 35 mest v različnih besedilih, med drugim o spolnem življenju v stari Grčiji, Babilonu in Aziji, ter vrsta slik in akvarelov. Da bi bil proces neoporečen, so bila sporna besedila prebrana, o njih so se morali izreči strokovnjaki, enako se je zgodilo s spornimi podobami. V nasprotju s pričakovanji so strokovnjaki določno poudarili veliko etnološko vrednost *Anthropophyteie* in drugih Kraussovih etnoloških del, ki naj bi bila temeljnega pomena za »južne Slované«. Nazadnje so sklenili, da je *Anthropophyteia* znanstveni vir za etnološka in etiološka raziskovanja, torej

---

stroke.«. Pod točko tri je zapisal, da bi bilo »morda primerno, da se v slovenščino dokončno privzame ime 'šterovec' (široki prvi e), ki je že udomačeno. To ime bi bilo za kruh (testo), ki ga gospodinje prinašajo v pekarije za peko.« Dopisal je še: »Prilagam interesanten prispevek prof. Ivana Koštiala, ki posredno govori o tej stvari. Pokojni profesor se je razpisal na mojo prošnjo, ker sem bil mnenja, da ime 'šterovec' (nekaj časa je celo prevladovalo: 'štereprot') izvira iz 'Steuerbrot' ali obrnjeno 'Brotsteuer', t. j. davek, ki naj ga gospodinja plača za uslužno peko.« G. Andrej Bartl, novomeščan in novinar *Dolenjskega lista*, ki je dokument prebral, je povedal, da je avtor dopisa iz novomeške pekovske družine Paučič.

¹⁰ To področje človekovega življenja je za slovenske etnologue in kulturne antropologe, z nekaj izjemami, še danes tabu tema. Tudi v Koštiálovem času ni bilo nič drugače, kljub močnim vplivom Freudovih spoznanj. Tega mnenja je tudi Matičetov, ki je v telefonskem pogovoru povedal: »Koštiál se je zanimal za v očeh takratnih intelektualcev (Mahničev vpliv, da se je ustvarilo nekakšno moralistično vzdušje, ki se je kazalo tudi v slovaropisju in raziskovanju in objavljanju tabuiziranih tem, kot je spolno življenje) 'čudne' jezikovne reči, ker so bile te povezane z narečnimi izrazi s področja spolnega življenja, spolnih organov, kletvic s spolno vsebino ipd. Spričo tega dejstva je povsem razumljivo, da je večino prispevkov in gradivo s področja spolne slovstvene folklore objavljaj v takratni mednarodni reviji *Anthropophyteia*, ki se je posvečala tej tematiki.« Po pripovedovanju Matičetovega naj bi Koštiál hranil izvod »bokačevskih« besedil v furlanščini, ki niso izšle, ker za javnost niso bile »prebavljive, stubenrein«, bile so torej preobscene.

neoporečna, je poročal tisk. Urednik Krauss pa je v tem smislu priobčil v svojem letopisu VII, 1910 (str. 472–474) Freudovo pismo (tudi to je bilo prebrano na posvetu).

Na koncu sem predstavila še primer jezikovnega zemljevida narečnih besed za netopirja (zapuščina v Rokopisnem oddelku NUK) in njegov *Slovniški in slovarski brus knjižne slovenščine* (1927), tj. njegovo najbolj poznano delo, katerega vrednost in pomen bo še treba oceniti.

Posvet smo sklenili z upanjem, da bomo pripravili zbornik znanstvenih prispevkov, ki bi ovrednotili njegovo delo. Poročilo je hkrati povabilo k sodelovanju vsem, ki bi lahko prispevali k odstiranju zakritega pomena Koštiálovih del.

LITERATURA IN VIRI

Corso, Raffaele

1951 Ivanu Koštiálu v spomin. *Slovenski etnograf* 3–4 (1950–51): 390–392.

Jakop, Tjaša

2009 Izrazi za spolovila pri Koštiálu in v gradivu za Slovenski lingvistični atlas (Tipkopis).

Koštial, Ivan

1910 Dr. P. Defranceschi. *Soča*, 1. 10.

1910 »Črnc« - Rottenmann. *Soča*, 29. 9.

Matičetov, Milko

1951 Bibliografija Ivan Koštial (1877–1949). *Slovenski etnograf* 3–4 (1950–51): 393–397.

Močnik, Hubert

1971 *Spomini in izkustva*. Gorica.

Ribičič, Josip

1965 *Moja mlada leta*. Ljubljana.

Rožman, Irena

2000 Prispevki profesorja Ivana Koštiála v Anthropophytei. V: Bogataj, J. idr. (ur.), *Kolesar s Filozofske*. Ljubljana, 239–248.

Slovenski biografski leksikon

1925–32 *Slovenski biografski leksikon. I. knjiga*. Ljubljana, 537.

Tomšič, France

1957 V spomin prof. Ivanu Koštiálu. *Dolenjski list* VIII/44 (398), 1. 10. , 4.

Veliki slovenski biografski leksikon

2008 *Veliki slovenski biografski leksikon, I. A–L*. Ljubljana, 530–531.

Vilhar, Srečko

1976 *Slovensko učiteljišče v Koprju 1875–1909*. Koper.

Irena Rožman

40. Konferenca mednarodne komisije za raziskovanje balad »balade – voda«

(Amsterdam, Meertens institute, in Terschelling Maritime Institute Willem Barentsz, Nizozemska; 5.–10. julij 2010)

Letošnjo konferenco Mednarodne komisije za raziskovanje balad (Kommission für Volksdichtung, tj. delovna skupina pri Mednarodnem združenju za etnologijo in folkloro – SIEF) je brezhibno organizirali Meertensov inštitut Kraljeve nizozemske akademije umetnosti in znanosti (KNAW) iz Amsterdama. Da smo se še bolj približali osrednji temi, se je konferenca odvijala na Pomorskem inštitutu Williema Barentsza na zahodnofrizijskem otoku Terschelling.

Štiriinštirideset referatov so organizatorji razdelili v 16 tematskih sklopov. Nastopilo je okrog 70 udeležencev iz Evrope, Amerike, Afrike in Avstralije.

Prvi dan so mladi raziskovalci Meertensovega inštituta pripravili nekaj uvodnih predavanj, s katerimi so predstavili tri raziskovalne projekte. Martine de Bruin je govorila o elektronski zbirki nizozemskih ljudskih pesmi (Dutch Song Database), ki je od leta 2007 dostopna tudi na spletnem naslovu (www.liederenbank.nl) in omogoča iskanje v nizozemščini in angleščini. Peter van Kranenburg je predstavil projekt WITCHCRAFT,¹ ki omogoča iskanje pesmi na podlagi melodije. Marieke Lefeber je predstavila del svoje doktorske naloge, v kateri raziskuje glasbeni repertoar, ki ga lahko razberemo iz ur z vgrajenimi zvončki (pri raziskavi se je omejila na Nizozemsko v 18. stoletju). Po mnenju raziskovalke WITCHCRAFT za analizo teh melodij ni primeren, si pa pri svojem delu pomaga z algoritmom Matije Marolta, ki sodeluje tudi pri projektu Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU EtnoMuza. Tako smo že prvi dan slišali, da si z delom slovenskih raziskovalcev pomagajo tudi v tujini.

Po predavanjih so nam razkazali še del svojega inštituta – vključno z bogato knjižnico in delom arhiva – nato pa smo si v Enkhuiznu ogledali muzej Zuderzee na prostem.

V torek so uvodnemu predavanju Simona Bronnerja, ki je predstavil mornarske pesmi – osredotočil se je na pesem *Barnacle Bill the Sailor* – v sodobnem času, sledila predavanja v štirih tematskih skupinah. Tematski sklopi so bili: voda v baladah, pomorske balade z Iberskega polotoka, tiskani viri in simbolika vode v baladah. Referata na konferenci sta predstavili tudi slovenski raziskovalki.

Marjetka Golež Kaučič je pozornost namenila pesmi *Dekle moje, prinesi mi vode* in témi vode v slovenskem pesemskem izročilu, ki jo zasledimo v mnogih lirskih in pripovednih pesmih in tudi pri poustvarjalcih. Marija Klobčar je predstavila simbolno vlogo vode v ljudskem izročilu, s čimer se je dotaknila verovanja ljudi v čarobno moč vode.

V času konference se je odvijalo tudi polfinale svetovnega prvenstva v nogometu, kjer je igrala tudi Nizozemska. Polfinalna tekma je raziskovalce razdelila na nogometne navdušence in na poslušalce večernega koncerta Michela Colleuja in Pascala Servainta. Dvorana, kjer sta igrala in prepevala mornarske pesmi, pa je postala podobna ladijskemu podpalubju.

Sredino predavanje je pripravil Christopher J. Smith in s pestrim slikovnim materialom predstavil raziskovanje ljudske kulture in vpliv tujih kultur v likovnih upodobitvah.

¹ WITCHCRAFT je kratica za: What Is Topical in Cultural Heritage: Content-based Retrieval Among Folksong Tunes. Več o projektu na spletni strani: <http://www.cs.uu.nl/research/projects/witchcraft/> (12. 7. 2010).

Sledili so referati, razvrščeni v pet tematskih skupin. Predstavljene so bile ribiške ali ribičeve pesmi, čezmorske invazije, slišali smo tudi referate o otoški glasbeni kulturi: od Louisa Petra Grijpa smo zvedeli, da so danes na Terschellingu dejavne tri plesne skupine in da je kar 90 % pesmi, ki jih je obravnaval v svoji raziskavi,² napisanih v knjižnem jeziku, péte pa so bile v narečju (največ primerov so posneli s pevcem Jordom Spanjerjem (1899–1979)). Valentina Bold je med raziskovanjem opazila razlike v vsebini rečnih in morskih pesmi. Referat Davida Gregoryja, v katerem je s klasifikacijskega stališča primerjal zbirki Franka Kidsona in Phila Thomasa, je popestrila njegova soproga Rosaleen Gregory, ki je zapela nekaj pesmi. Skupina predavanj, ki jo je moderirala Marjetka Golež Kaučič, je tematizirala vlogo rek v pesemskem izročilu.

Zvečer smo se z avtobusom odpeljali v vas Formerum, kjer nam je lokalna folklorna skupina zaplesala nekaj plesov³ – prvine nekaterih so bile podobne rezijanskim. Na plesišče pa so povabili tudi obiskovalce.

Družabni del se je nadaljeval v hotelu Evropa, kjer sta imela koncert Metin Eke in F. Gülay Mizaoglu iz Turčije. Petje in igranje (Metin Eke je igral na lutnjo) ju je tako prevzelo, da so ta večer na svoj nastop zaman čakali še Christopher J. Smith iz Texasa s svojim bendžom ter Michel Colleu in Pascal Servain iz Francije.

V četrtek je Eckhard John ob sklepu svojega referata povabil navzoče k sodelovanju v mednarodni raziskovalni skupini za transnacionalne pesmi.⁴ Ta dan je bil del konference posvečen tudi vodi na črni celini in vprašanju spolov, nekaj časa pa je bilo namenjenega tudi delovnemu sestanku komisije raziskovalcev balad, na katerem smo bili med drugim obveščeni o prihodnjih konferencah. Naslednjo bosta pripravila José Joaquim Dias Marques in Sandra Cristina de Jesus Boto v Faru na Portugalskem med 20. in 24. junijem 2011, po vsej verjetnosti bo v drugi polovici leta 2012 konferenca v Turčiji, leta 2013 pa bo konferenca potekala na drugem kontinentu (verjetno v Stellenboschu v Južni Afriki).

Organizatorji so predlagali ogled morskega muzeja, nekateri pa smo se zbrali v skupino, ki je s kolesi odkrivala otok. Zvečer pa smo prisluhnili koncertu skupine Camerata Trajectina, ki jo vodi Lous Peter Grijp in je nastopala tudi v Sloveniji.

Zadnji dan, v petek, 9. julija, je Thomas McKean, predsednik baladne komisije, s pesmijo odprl predzadnja predavanja, ki so obravnavala delovne pesmi. Organizatorji so ponudili še ogled vzhodnega dela otoka, proti večeru pa se je večina udeležila sklepnega piknika na terasi hostla StayOkay. Nekateri so zadnje trenutke srečanja izkoristili tudi za učenje novih plesnih korakov.

Jerneja Vrabič

² Uporabil je zapise Jaapa Kunsta (1891–1960).

³ En posnetek s konference je že spletno dostopen: <http://www.youtube.com/watch?v=Qu85FOtlwGg> (26. 9. 2010)

⁴ Razlika med internacionalno in transnacionalno pesmijo je ta, da se slednja spremeni, ko pride v novo okolje. John Eckhard je v referatu predstavil pesem *Trotz alledem* oziroma *For All That*: po letu 1950 je škotsko besedilo – Robert Burns (1759–1796) je napisal tri različice pesmi – dobilo nemško melodijo).

4. Mednarodni kolokvij o pregovorih

Interdisciplinary colloquium on proverbs

(Tavira, Portugalska, 7.–12. november 2010)

V Taviri, v pokrajini Algarve na jugu Portugalske, je letos novembra potekal četrti mednarodni kolokvij paremiologov. Kolokvij vsako leto organizira mednarodno paremiološko združenje (International Association of Paremiology / AIP-IAP), ki sta ga ustanovila Rui Soares in Outi Lauhakangas; njegov namen je združiti raziskovalce pregovorov z različnih delov sveta (<http://www.colloquium-proverbs.org/>). Glavni pobudnik in organizator kolokvija je bil domačin Rui Soares, ki je tudi med samo konferenco skupaj z ženo skrbel, da je vse potekalo gladko in brez opaznih napak.

Letošnji plenarni predavatelji so bili najpomembnejši raziskovalci tega področja: Dimitrij Dobrovolskij z ruskega jezikoslovnega inštituta je govoril o mejah med frazemi in pregovori v Rusiji; František Čermak s češkega inštituta za nacionalni jezikovni korpus je primerjal predstavitve mačke in psa v angleških, čeških, finskih in drugih pregovorih; Arvo Krikmann iz Estonkega literarnega muzeja je tematiziral klasifikacijo ameriških pregovorov; Outi Lauhakangas iz Finskega literarnega združenja je predstavila pregovorom podobne besedne zveze, kakršne najdemo na internetu; Hisashi Matsumura z japonske univerze Otsuma je obravnaval povezavo med pregovori in verzi iz otroških pesmic; Wolfgang Mieder z univerze Vermont je spregovoril o folklorizaciji stalno rabljenih besednih zvez Martina Luthra Kinga, »today I have a dream ...«. Konferenco je odprl Luis Manuel de Araujo z lizbonske univerze s predstavitvijo antičnih egipčanskih pregovorov. Drugi predavatelji (skupaj nas je bilo 66) smo bili iz Angole, Argentine, Avstrije, Bolgarije, Danske, Francije, Italije, Južne Koreje, Hrvaške, Nemčije, Norveške, Poljske, Portugalske, Romunije, Slovenije, Srbije, Španije, Velike Britanije in iz Vietnama. Uradna jezika kolokvija sta bila portugalsščina in angleščina. Večina predavanj je bila v angleščini, pri predavanjih v portugalsščini so poskrbeli za prevod kratkega povzetka v angleščino.

Teme letošnje konference so se nanašale predvsem na predstavitev gradiva, teoretična vprašanja (Karel Kucera, Aleš Kleger, Saša Babič, Piret Voolaid, Hidetoshi Ilda) in predstavitev projektov (Hanno Biber je predstavil avstrijski akademski korpus - Austrian academic corpus / AAC; Valentina Majdenič in Irena Vodopija projekt pregledovanja učbenikov in najdene pregovore; Natalia Maria Lopes Nunes pa poučevanje problematičnih otrok na primeru spoznavanja egipčanske kulture in življenja). Predstavitve gradiva so vsebovale tematizacijo rabe pregovorov pri pisateljih, pregovore na različne teme v različnih kulturah (npr. prehrabene, oblačilne v evropski, japonski kulturi, prikaz politične moči in nasilja v tajskih pregovorih, pregovori iz otroštva v pedagoškem govoru idr.), pregovore iz različnih verskih tradicij (krščanske, judovske), šaljiva vprašanja, antične egipčanske pregovore in velerizme, povezavo poezije in pregovorov (Peter Wessel) itn. Manj so se predavatelji lotevali vprašanj prevajanja pregovorov in vključenosti pregovorov v pedagoške namene.

Na izrazito interdisciplinarni značaj konference kaže zelo različna profesionalna usmerjenost predavateljev: poleg paremiologov, folkloristov in jezikoslovcev so se konference udeležili tudi egiptologi, matematik in računalničarji.

Prireditelji so organizirali tudi izredno bogat in raznovrsten program, od izletov po mestu in večerij do koncertov in gledaliških predstav. Tako so udeleženci lahko v polni meri doživeli kulturno in družabno življenje v Taviri, na skrajnem jugu Portugalske.

Saša Babič

Ljudem. Ljudska dediščina za muzeje na Banjški in Trnovski planoti. Ur. Miroslav Šuligoj Bremec. Grgarske Ravne: Ustanova fundacija BiT Planota, 2009. – 315 str., ilustr.

Naslov zbornika *Ljudem* je akronim krovnega projekta **Ljudska dediščina za muzeje** na Banjški in Trnovski planoti. Naslova, tako zbornika kot projekta, jasno nakazujeta, komu in čemu sta namenjena: v prvi vrsti ljudem, prebivalcem Banjške in Trnovske planote, da bi spoznali vrednost dediščine, drugim pa, da bi jim predstavili vrednosti in pomene v času prekaljenega in obrušenega včerajšnjega vsakdanjika, spričo sprememb dandanes prepoznanega kot dediščina. V drugi vrsti pa je v zborniku strokovno in temeljito obdelan širok zbir elementov dediščine, od naravne dediščine in rokodelstva pa do posebnosti govora, kar skupaj z uvodnim prispevkom o pomenu ohranjanja dediščine in z norveškim primerom dobre prakse tvori temelj za vrsto muzejev oziroma muzejskih zbirk, namenjenih zopet v prvi vrsti ljudem. Za dolgoročni cilj projekta je bila namreč zastavljena postavitev mreže lokalnih muzejev na območju Banjške in Trnovske planote, muzejev, ki so jih zaradi vpetosti v okolje snovalci poimenovali *ekomuzeji*. Zamisel je nastala po predhodni zamisli, da bi v Lokovcu postavili kovaški muzej. V času projekta sta potekali delavnici za usposabljanje prostovoljcev za terensko raziskovanje, predstavljeno je bilo ohranjanje dediščine pod okriljem muzejskega središča v Hordalandu na Norveškem. Materialno gradivo, zbrano v času projekta, je bilo predstavljeno na tematskih razstavah o oblačilni kulturi, o gozdarstvu in lovstvu in o zeliščarstvu, preostali del gradiva pa so sodelujoči strnili v prispevke v tem zborniku. Poleg Fundacije Banjške in Trnovske planote so pri projektu sodelovali še Turistično društvo Lokovec, Društvo Planota in norveški Intermusic center Norway, strokovno pa so jih podporli Goriški muzej, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Slovenski etnografski muzej. Projekt je bil podprt s subvencijo Islandije, Lihtenštajna in Norveške prek Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma.

V uvodu je urednik zbornika in koordinator projekta Miroslav Šuligoj Bremec predstavil projekt *Ljudska dediščina za muzeje*. Inga Miklavčič - Brezigar je predstavila poslanstvo muzejev v sodobnem varovanju kulturne dediščine. Muzeje, ki s svojo dejavnostjo podpirajo lokalno območje, je avtorica poimenovala *ekomuzeje* (25). Opozorila je na vlogo in pomen politike in političnih odločitev pri spodbujanju oziroma oviranju vključevanja dediščine v vsakdanje življenje. V nadaljevanju je avtorica kratko pregledala odnos do dediščine, pri opredelitvi pa se je naslonila na *Zakon o varstvu kulturne dediščine* (2008). Ob širjenju, spreminjanju opredelitve dediščine in ozaveščanju njenega varstva se je po mnenju Miklavčič - Brezigarjeve spremenilo tudi družbeno poslanstvo muzejev. Ponazorila ga je z razvojem muzejske mreže na Goriškem po drugi svetovni vojni. V sklepu je predstavila vzorčni primer postavitve kovaškega muzeja v Lokovcu in tudi v okviru projekta raziskane dediščinsko-muzejske platforme Banjšic, Grgarja, Grgarskih Raven, Čepovana, Lokev in Trnovega.

Atle Ove Martinussen je opisal razvoj in delo Ustanove za razvoj obrti na Norveškem (*Norsk handverksutvikling*), ki se ukvarja v prvi vrsti z ohranjanjem večšin tradicionalnih obrti. Ustanova je pripravila register rokodelcev in rokodelskih podjetij, veliko pozornosti pa je posvetila iskanju načina, kako prenašati veščine in znanja tradicionalnih obrti (npr. tesarstva, kovaštva, zidanja suhozidov, graditve stavb, izdelovanja oblačil, strojenja, izdelave ribiške opreme itn.) prihodnjim rodovom. Poleg zbiranja dokumentacijskega gradiva (fotografije, videoposnetki, (o)pisno gradivo) je ustanova poudarila pomen usposabljanja novih

rokodelcev oziroma, kakor je neposredni prenos veščin in znanja z mojstra na vajenca označil Martinussen, na pomen *prenašanja akcijskega znanja* (44). Ugotovili so namreč, da ne zado- stuje, da znanje in veščine ohranimo le dokumentirane, biti *morajo ... prenesene s pomočjo dela in procesov ter v sodelovanju s še živečimi mojstri* (46). V ta namen ustanova tudi štipe- ndira učence. Isti avtor je spisal tudi sklepni prispevek v zborniku, v katerem je podrobno predstavil Muzejsko središče v Hordalandu (*Museumssenteret I Hordaland*), ki vključuje raz- lične ustanove, od muzeja pletilske industrije, restavratorske in spomeniškovarstvene službe, svetovalno-izobraževalnega središča pa do službe za varovanje narave in kulturne krajine ter muzeja na prostem.

V preostalem delu zbornika so različno poglobljeno in podrobno – odvisno od širine za- stavljene tematike, razpoložljivih virov, pa tudi od metode dela piscev – predstavljeni snovna in nesnovna dediščina Banjske in Trnovske planote (gospodarsko prizadevanje v Trnovskem goz- du, različne obrti in oblačilna kultura, opis ljudskega petja in jezikovnih posebnosti). Določene raziskave so zaobjele celotno območje Planote, druge pa posebnosti posamičnih krajev. Avtorji so domačini, imajo tod korenine, ali pa so jih na Planoto pripeljale delovne obveznosti.

Mara Bolčina je izčrpno predstavila oblačilno kulturo Banjske in Trnovske planote in druge polovice 19. do prve polovice 20. stoletja. Obravnavane so obrti in dejavnosti za po- trebe pridelovanja surovin (pridelava lanu, reja ovac, gojenje sviloprejk), izdelovanje (tkanje, preja, barvarstvo, strojarstvo, krojaštvo, čevljarstvo) in vzdrževanje oblačil (pranje, likanje). Na podlagi ustnih in slikovnih virov je opisala sestavne dele vsakdanje in praznične moške (srajco, hlače, telovnik, suknjič, pokrivala, obuvala, perilo in dodatke) in ženske obleke (bluzo, krilo, predpasnik, naprsno ruto, plašč, pokrivala, zapestnik, obuvala, perilo, nakit, pričesko in do- datke), otroška oblačila, skrb za higieno, oblačila za posebne priložnosti (krst, obhajilo, birmo, procesijo, nabor, poroko in smrt).

O pomenu ljudskega petja in o posebnostih glasbene dediščine Banjske planote govori poglobljen prispevek Ljobe Jenče. Avtorica je v okviru projekta posnela in dokumentirala 22 enot gradiva ljudskih pesmi, viž, blagoslovov in drugih šeg.

Janja Šuligoj je podala fonološki opis lokovškega govora, ki ga je dopolnila z oblikoslovni- mi značilnostmi, sociolingvističnimi opombami in zbirko zanimivejših narečnih besed.

V nadaljevanju so podrobneje predstavljene posamične obrti in gospodarjenje z naravnimi viri, spočeto v specifičnih geografskih, družbenih in gospodarskih razmerah, prekaljeno skoz čas in rodove, dandanes pa v veliki meri opuščeno oziroma (vzdrževano) oživljeno s prireditvami, v muzejskih zbirkah, različnih predstavitev, razstavah ipd.

Lokovsko kovaštvo je temeljito predstavil Miroslav Šuligoj Bremec. Razvoj kovaštva – od žebjarstva v 19. stoletju do industrijske kovinarske proizvodnje v drugi polovici 20. stoletja – je postavil v zemljepisne, zgodovinske, gospodarske in družbene okoliščine območja. Opisal je kovačijo, orodje, izdelke in delovne postopke. Kovaštvo je dalo Lokovcu pečat, tako da se krajani še vedno istijo s kovaštvom, čeravno le redki Lokovčani še znajo vihteti kovaško kladivo in poznajo skrivnosti kaljenja.

Petra Kolenc je pozornost namenila lokvarskim pintarjem – tako so izdelovalce lesenih po- sod imenovali do 2. svetovne vojne – oziroma škafarjem – to poimenovanje se je uveljavilo po 2. svetovni vojni, najverjetneje zaradi nekajletne organizacije obrtne dejavnosti v okviru Obrtnega škafarskega podjetja Lokve. Iz 30. let 20. stoletja, ko je bilo pintarstvo na vrhuncu razvoja, so

se ohranile tudi fotografije, ki prikazujejo podiranje drevesa, cepljenje, sušenje in oblikovanje dog ter ovijanje lesenih obročev okoli posod. V današnji čas se je večina ročnega izdelovanja lesenih posod ohranila po zaslugi Alojza Ceja (1925–2009), škafarstvo pa je predstavljeno tudi v muzejski zbirki Rajmunda Kolenca.

Mlinarstvo na potoku Slatna v bližini Grgarja sta opisala Justina Doljak in Benjamin Černe. Kronologijo, topografijo in opis mlinov slikovito dopolnjuje zapis spominov na dom in mlin Anice Pavšič.

Vitomir Mikuletič je v prispevku, naslovljenem »Trnovski gozd«, predstavil v prvi vrsti razvoj gospodarjenja z gozdom, sečnjo in spravilo lesa v preteklosti. V drugem delu se je posvetil lovu.

Ledarstvo, sekanje in prevoz ledu iz Velike ledene jame v Paradani ali Ledenice, je opisala Petra Kolenc. Od srede 19. stoletja pa do konca 1. svetovne vojne so iz jame vozili led v Gorico, Trst in celo na Dunaj in v Budimpešto za potrebe hlajenja živil ter ladijskih prevozov sadja v Egipt. Dejavnost so ponovno obudili na začetku 50. let za hlajenje sadja.

Zadnji prispevek, spod peresa Borisa Kanteta, govori o zeliščarstvu. Avtor je s sodelavci predstavil razmere za nabiranje in gojenje raznovrstnih zelišč, sadežev in gob, pisne vire in rezultate ankete o pretekli rabi zelišč v prehrani ljudi in živali, v zdravilne namene in za zatiranje škodljivcev ter o šegah, povezanih z zelmi. Prispevku so dodani recepti za pripravo jedi, čajev in sirupov.

Na koncu publikacije je podana fotografska in opisna predstavitev izvajanja projekta ter predstavitev avtorjev besedil.

Zbornik bogatijo črno-bele fotografije in risbe ter pomenljivo oblikovanje: vsak prispevek je uveden z reprezentativno fotografijo, postavljeno na svetlejšo ozadje, na katerem je prikazan povečan detajl (dokumentarnega) gradiva. Postavitev celote v ostrino gorišča in podrobnosti v zabrisano ozadje gradiva namiguje na razmerje med dejanskim življenjem in preiskovano dediščino. Čeravno se zdi, da skušajo novodobni iskalki kamna modrosti obe tvarini staliti v zlato, pa prav oblikovalska postavitev gorišča in ozadja v dveh okvirjih kaže na težavno, če sploh premostljivo razmerje.

Zavest o nepremostljivosti pa ima tudi spoznavni učinek: razgrinja namreč kopreno idealizma in pokaže na težo in pomen v uvodnih prispevkih Miklavčič - Brezigarjeve in Martinussena poudarjenih političnih odločitev. Zbornik *Ljudem* potemtakem ni namenjen zgolj domačinom, da bi se začeli zavedati vrednosti in pomena dediščine, ter morebitnim obiskovalcem muzejskih zbirk, če želimo, ga lahko beremo tudi kot splošen politični apel ljudem po oblikovanju odločitev za našo prihodnost.

Špela Ledinek Lozej

Jarmila Bachmannová in Valentin Suksov: *Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky.* Praha: Euromedia, 2007. – 381 strani.

Delo je zbirka okrog 9500 pregovorov, v katerem so češkim pregovorom dodane vzporednice v šestih drugih jezikih, in sicer v nemškem, angleškem, francoskem, latinskem, ruskem (kot predstavniku vzhodnoslovanskih jezikov) in bolgarskem (kot predstavniku južnoslovanskih jezikov). Po oceni Pavla Jančáka je to prvo delo te vrste v češčini.¹

Avtorja takoj v kratkem uvodu (str. 7–10) opozorita, da se zavedata nenatančnosti v uporabi termina *pregovor* (přísloví), saj sta z njim zajela tudi nekaj drugih besednih zvez, ki bi jih bilo bolje imenovati *rekla* (pořekadla) ali *frazemi* (rčení). Sicer se jima zdi bolje govoriti o *paremijah*, ker pa se v češčini samo ime paremiologija ni najbolje prijelo, ostajata pri poenostavljenem poimenovanju vseh enot z izrazom *pregovor*.²

Osnovne pregovore sta povzela po delih *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích* (Čelakovský, Praga, 1856, 1893, 1946) in *Česká přísloví* (Bittnerová in Schindler, Praga, 1997). Za časovno bogat prikaz pregovorov sta črpala še iz nekaterih starejših virov in iz živega govora rojenih govorcev. Vključila sta večinoma tiste pregovore, za katere sta našla vzporednice v vseh izbranih jezikih (ne vedno tudi v latinščini), izhodiščni pa je vedno češki.

Izbor pregovorov sta razdelila po shemi, ki se je uveljavila v slovarju *Český slovník věcný a synonymický*, in sicer v tri osnovne razdelke: I. Človek, II. Človek in družba in III. Duševna plat človeka, ki se po ožji pomenski povezanosti delijo še na poglavja in podpoglavja. Skupaj 9500 pregovorov, od tega 2390 čeških, 1226 nemških, 1204 angleški, 1611 francoskih, 992 latinskih, 1079 ruskih in 996 bolgarskih, je predstavljenih v 638 (001–638) odstavkih.

Pregovori iz različnih jezikov so zelo nazorno sopostavljeni. Osnovnemu češkemu pregovoru po vrsti sledijo ostali. Za zgled navajam odstavek 005 (str. 16):

005 *Mlčení je (znamená) souhlas.*

Kdo mlčí, souhlasí (svoluje).

D. *Wer schweigt, stimmt zu.*

E. *Silence gives consent.*

F. *Qui ne dit mot, consent.*

L. *Qui tacet, consentire videtur.*

P. *Молчание – знак согласия.*

B. *Мълчанието е знак за съгласие.*³

¹ »Sbírka přísloví *Jak se to řekne jinde* obsahuje na 9500 přísloví v sedmi jazycích; jde o první publikaci tohoto druhu u nás.« (e-sporočilo avtorice knjige Jarmile Bachmannove, oktobra 2009)

² Glede na način sopostavitve pregovorov je delo podobno večjezičnim frazeološkim slovarjem. Izhodiščnim slovenskim in hrvaškim frazemom sledijo vzporednice v nemščini, francoščini in angleščini v slovarju Josipa Pavlice, *Frazeološki slovar v petih jezikih* (Ljubljana: DZS, 1960). K hrvaškim izhodiščnim primerjalnim frazemom so poleg drugih slovanskih (makedonski, bolgarski, ukrajinski, ruski, poljski, češki, slovaški) sopostavljeni tudi slovenski v slovarju Željke Fink-Arsovske, *Hrvatsko-slovenski rječnik poredbenih frazema* (Zagreb: Knjigra, 2006). Avtorica slovenskega dela je Erika Kržišnik.

³ Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola, ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

Avtorja sta se trudila v isti odstavku vključiti pregovore, ki temeljijo na enaki ali vsaj čim bolj podobni metaforični upodobitvi. Posledica tega je, da so lahko pregovori podobnega pomena predstavljeni v več odstavkih. Na prvo mesto v odstavku sta uvrstila tisti češki pregovor, za katerega domnevata, da je najpogostejši. Na koncu češkega dela v nekaterih odstavkih opozarjata na pregovore podobnega pomena, ki niso predstavljeni v drugih odstavkih (po krajšavi *srov.* (tj. primerjaj) – npr. odstavek 020 *Plný břich se špatně učí. /.../ srov. Plný pytel dobrý přítel, ale zlý myslitel.*), tu in tam pa tudi na pregovore nasprotnega pomena (uvaja jih izraz *opak* (tj. nasprotje) – npr. odstavek 021 *Šaty dělají lidi (a hadry vši). /.../ opak: Šat nedělá muže.*) Pri pregovorih, ki imajo za posamezno sestavino več pogosto uporabljanih variant, so variantne možnosti podane v oklepaju kot del pregovora.

Poleg tega so ob koncu knjige dodani zelo uporabni abecedni sezname vseh pregovorov ločeno za vsak jezik. S številko odstavka, v katerem se pojavi, nam omogočajo hitro iskanje, poleg tega pa so v tem kazalu navedeni tudi viri za vsak pregovor. Vir je ob pregovoru naveden s kratico, npr. Č, ki jo najdemo razvezano v seznamu virov in literature (Č npr. predstavlja zgoraj omenjeno knjigo *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích, Čelakovský, Praga, 1856, 1893, 1946*). K posameznim odstavkom nas usmerja tudi seznam ključnih besed (za češčino).

Kot priučena govorka češčine sem ob branju zelo pogrešala kratke komentarje z razlago pomena k osnovnemu (češkemu) pregovoru. Avtorja to v uvodu sicer opravičita z razlago, da niso potrebni, saj pregovore v svojem govoru uporablja le dober poznavalec jezika. To je sicer res, vendar bi jih bilo kljub temu dobro razložiti za vse ostale rojene in še bolj za priučene govorce, da bi jih vsaj razumeli, če že ne tudi uporabljali.

Avtorja delo namenjata vsem, ki jih zanimajo češki pregovori, v katerih sta zbrani lepota in izrazna bogatost češčine in tudi njihova primerjava s pregovori iz tujih jezikov. Zbirka bo zagotovo uporabna tako za jezikoslovce kot prevajalce leposlovja, pa tudi radoželjne bralce iz vrst najširše javnosti. Temu dodajamo, da delo predstavlja lepe možnosti širjenja s pregovori v različnih jezikih in seveda tudi s slovenskimi.

Mateja Kosi